

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարեկան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խաղաղապէս ըստ 2 կոպէկի.
Տէլէֆօն № 253.

ԲԱՅՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՆԵՐԿԱՅ 1898 ԹԻԱՎԱՆԻ

ՄՇԱԿ

(26-րդ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐԻ

ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ «ՄՇԱԿ» ՀՐԱՏԱՐԱՎՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՕՐ ԲԱՅԻ ՏՕՆ ԵՒ ՏՕՆԵՐԻՆ ՅԱՋՈՐԴ
ՕՐԵՐԻՑ

«ՄՇԱԿ» տարեկան գինը թէ՛ Ռուսաստանում և թէ՛ արտասահմանում 10 ռուբլի է, տաճի և մէկ և տաճի ամսականը՝ 9 ռ., ինչ և ութ ամսականը՝ 8 ռ., եօթ ամսականը՝ 7 ռ., վեց ամսականը՝ 6 ռ., հինգ ամսականը՝ 5 ռ., չորս ամսականը՝ 4 ռ., երեք ամսականը՝ 3 ռ., երկու ամսականը՝ 2 ռ., մի ամսականը՝ 1 ռուբլի:

«ՄՇԱԿ» գրվել կարելի է ԽՐԱՎԱՐԱՆՆԵՐ (Բաղրամյան և Բարսեղյան փողոցների անկիւն):
Կայտարարութեան ուղիք քաղաքներից «ՄՇԱԿ» գրվելու համար, և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելու, պէտք է գրվել հետևեալ հասցեով. ТИФЛИСЪ, редакция „МШАКЪ“, իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien „MSCHAK“.

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ՛ հայերէն, թէ՛ ռուսերէն և թէ՛ օտար լեզուներով:
Բառեր վճարվում է 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երկուսից մէկը ընտրեցէք.—ՆԵՐԳԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հայոց ներկայացուցիչները Բագրատ. Մա- տենապոլիսին. Նամակ Նոր-Նախիջևանից. Նա- մակ Ախալքալաքից. Նամակներ Խմբագրութեան, Ներքին լուրեր. —ԱՐՏԱՐԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վեր- ջին տեղեկութիւններ. Նամակ Թիւրքիայից. Նա- մակ Պարսկաստանից. Նամակ Բուլղարիայից. Ար- տաքին լուրեր. —ԽԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ. —ՀԵՌԱԳԻՐ- ՆԵՐ. —ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. —ԲԱՆԱՍԻՐԱ- ՆԱՆ. Թիւրքիայի սփը և թուրքիւնը:

ՆԵՐԿԱՅԻՑ ՄԵՎԵ ԸՆՏՐՔՆԵՐ

Նորերս Գերմանիայում լոյս տեսաւ մի վիճակագրական աղբւսակ, որի մէջ հաշ- ւած է թէ ինչքան մարդ է մեռնում մեծ քաղաքներում: Աղբւսակը պարունակում է իր մէջ միայն 41 մեծ քաղաքների մասին տեղեկութիւն: Ռուսաստանի քաղաքներից այդ հաշուի մէջ մտել են միայն երկու մայրաքաղաքները, Վարշավան և Օդեսան: Իդրոյ այն քաղաքները, որոնց ազգաբնա- կութիւնը պակաս է 200,000 մարդուց, չեն լիջված աղբւսակի մէջ: Սակայն այն եզրակացութիւնները, որ դուրս են բեր- ված մեծ քաղաքների հետազոտութիւնից, շատ ուսանելի են և մեր քաղաքների հա-

մար, որոնց մէջ մի քանիսը ունեն աւելի քան 100,000 բնակիչ: Աղբւսակը ցոյց է տալիս, որ քաղաքների մէջ մահացութիւ- նը աւելանում է և պակասում է, նայած թէ որքան բարեկարգ վիճակի մէջ է նը- րանց կեանքը և քաղաքային տնտեսու- թիւնը: Ռուսաստանի քաղաքները աղիւ- սակի մէջ վերջին տեղն են բռնում, ինչից չի հաշոււում Սպանիայի Մադրիդ մայրա- քաղաքը, որ անառողջ կլիմայ ունի: Մինչ- դեռ, օրինակ, Գերմանիայի Փրանկֆուրտ քաղաքում տարեկան մեռնում է հազար մարդուց միայն 16 մարդ, Բեռլինում՝ 18 մարդ, Վոսկովում է հազարի վրա գալիս է մի սարսփելի թիւ՝ աւելի քան 29 մարդ: Եթէ Մոսկովայի առողջապահական և արն- տեսական դրութիւնը այնքան բարեկարգ- լինէր, ինչպէս այդ տեղի ունի Բեռլինում, տարեկան այդ քաղաքում 10,000 մարդ աւելի պակաս կը մեռնէր:

Ուրեմն, տարեկան 10,000 մարդ կոր- նում է Մոսկովան չէնք այն պատճառով, որ գտնվում է վատ և անկարգ վիճակի մէջ, որ նա չէ կարողացել ազգաբնակու- թեան սնունդը և բարեկեցութիւնը դնել աւելի նպաստաւոր պայմանների մէջ: Նոյն իսկ այն չորս քաղաքներից, որոնք լիջված են աղբւսակի մէջ, տարբերվում է Վար-

շավան, որտեղ եւրոպական կարգերը աւե- լի են մուտք գործել և ազգաբնակութիւնը աւելի մեծ հոգս է տանում քաղաքի բնդ- հանուր բարեկարգութեան վրա: Վարշա- վայում տարեկան մեռնում է հազար մար- դուց 21 մարդ, Օդեսայում 23, իսկ Պե- տերբուրգում 23 1/2:

Նիշը է, եւրոպական քաղաքները մեծ ծախսեր են անում իրանց բարեկարգու- թեան համար և ազգաբնակութեան վրա այնտեղ ծանրացած են շատ պարտաւորու- թիւններ. բայց շնորհիւ այդ ծախսերի և հոգսերի քաղաքները պահպանում են մարդկանց կեանքը, դառնում են զբաղիչ ապրուստի համար, կանոնաւոր քաղաքա- նում, ընդարձակվում են և հարստանում: Մենք ամենքս լաւ գիտենք, որ մեր ամե- նամեծ քաղաքը՝ Թիֆլիսը, չի նայելով այն հանգամանքին, որ նա, իբրեւ կենտ- րոնական քաղաք, զբաղւի է Անդրկովկասի ազգաբնակութեան համար, այնու ամե- նայնիւ նա դեռ չէ տալիս այնպիսի լար- մարութիւններ, որոնք անհրաժեշտ են բարեկարգ մեծ քաղաքի համար: Ամբողջ թաղեր գտնվում են առողջապահական ամե- նախալատակ վիճակի մէջ. փողոցները քա- ղաքի ամբողջ կէտում՝ դեռ չեն սալադրու- ված և ջուրը ու գանազան կեղտոտութիւն- ներ լճանում են ամբողջ օրերով և շա- բաթներով. ուստի միջոցների վրա հըս- կողութիւնը ամենացաւալի դրութեան մէջ է. ազգաբնակութեան տնտեսական դրու- թիւնը անապահով, հասարակ գրագիտու- թիւնն անգամ դեռ անմատչելի ժողովրդի մեծամասնութեան: Եւ դեռ Թիֆլիսը օրի- նակելի, մինչև անգամ նախանշելի է Բա- գուի, Բաթումի և ուրիշ քաղաքների հա- մար, ուրեմն ինչ կը լինի դրանց վիճակը...

Մեր քաղաքների բարեկարգութեան խնդիրները շուրջութեան խնդիրներ չեն, նրանց համար ծախսած գումարները կո- րած չը պէտք է համարել, քանի որ դրա- նով կը պահպանվի հազարաւոր մարդ- կանց կեանքը... Որն է լաւ. ծախսենք գումարներ և ապրենք ապահով, թէ լեռ քաղաքները ծախսերից և միշտ ապրենք մահ- վան և հիւանդութիւնների մշտական սպառնալիքների տակ: Դժուար չէ ընտ- րութիւն անելը: Ընտրեցէք:

պաղայի փրկութիւնը միմյանի ազատութեան և նրա վրա հիմնված վարչական սկզբունքների մէջ: Այդ է առաջին զգացմունքը, որ դերիշ- խում է վերջին տասն տարիների ընթացքում Թիւրքիայում, և որը պետութեան վերանորոգու- թիւնից սպասում է մի նոր դարաշրջան, դարա- գրութիւն ի նոր սկզբում և քաղաքական զօրեղ ազդեցութեամբ Եւրոպայում:

Կրա ապացոյցը երեւայ վերջին յոյն-թիւրքական պատերազմի ժամանակ Թիւրքիայում: Նիշը յաղ- թութիւնը մնաց Թիւրքիայի կողմը, բարձր ծոն- դեր-ձօցի կարծիքով, դրա պատիւը չը պէտք է վերադրել Թիւրք գեներալներին: Կրանք բոլորն էլ փոստ և անցեալ չկողայի մարդիկ են, մինչև անգամ այն ձեռքը, որը բարձրից բռնել էր թիւ- լերը և ուղղութիւն էր տալիս՝ նա էլ չէր կամե- նում ինքնակրկն տակաւիպի նորմուդութիւննե- րին: Այդ հետեանքը ստացվից միայն չորսնի մի խումը երիտասարդների, որոնք ներշնչված դե- րմանական ռազմավարական դատելով պատե- րազմի ընթացքի մէջ մտորելի մի ծրագրի՝ բոլո- րովին տարբեր այն ծրագրից, որին հետեւում էին մինչև այն ժամանակ:

Ժամանակի մի ուրիշ նշան էր և թիւրք ժողո- վրդի պատրաստակամութիւնը՝ հետեւ սովորա- նորութիւնը, որը կարելի զգացից հաւաքել նոր խմբեր պատերազմի դաշտը. ուղարկելու համար: Մի ժամանակ, նոյն իսկ ոչ շատ առաջ, հարկա- լար էր ոգով խելը ամբողջ իրանց տնտես- թիւնը տանելու համար: Կրօնականի տակ միա- ներով ամբողջ արդէն իրան համարում էր թիւ-

ՆԵՐԳԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԲԱԳՈՒՄ

Յունվարի 31-ին «Արեւ Եւ ժ ա ն վ ե ն ք», կոմի- տէ 3 դորձ, Հեղ. Սարգսեւ:

Պիէսի առաջին տպագրութիւնը դարձանք է: Աֆիշային նայելով՝ սա Սարգսեւ հեղինակու- թիւնն է, բայց յանկարծ փրանաւաջու երկի մէջ երևան են դալիս տիպեր (Աստուած տիպ համա- րի) ռուսական ազգանունով, Ալեկսէյ Խրիստա- ֆորովիչ Շուքին, Բրուսիցկայա, Բրիգուլին և այլն... Մտում է երթադրել, որ սա բնագիրը չէ, այլ փոխադրութիւն է, բայց ինչ փոփոխու- թեամբ, կամ աւելի ճիշդն ասած՝ ինչ է կատար- ված փրանսական բնագրի գլխին, —չնք կարող ոչինչ չասել, բնագրի հետ ծանօթ չը լինելով: Գուցէ փոխադրութիւնը կայանում է միայն ա- նունների փոփոխութեան մէջ: Բայց դժուար է ինքնադրել, որ Սարգսեւ արդէն այս աստիճանի անհամ բան գրէր: Համարում են, որ փրան- սիական գրութեան գլխին փորձանք է պատահել. —նա անցել է ռուսաց բնի յայտնի ապականի- չի լարորատորիայից, որն անս բաւական տարի- ներ է չար հանձարի դեր է կատարում բեմական գեղարուեստի համար Ռուսաստանում: Կրա ա- նունը աւելորդ կնք համարում տալ. նա լաւ յայտնի է մեր ինտելիգենցիային...

Վառլիպայից յետոյ խաղացած փողովիլը — «Հացի և ջրի յոյսով», իսկպպէս մի այլանգակ և անմիա գրութեան է և զուրկ հիւստից: Այժմ իրն- դիր է ծագում, —այդ ինչպէս է պատահում, որ Բագուի բնի վրա, որի համար այդքան խնամք է թափված, գեղարուեստական արժէք ունեցող գրութեան ներկայացումը ընդհատվում է եր- բեմն այդ տեսակ սիրալիրներով: Ահա որտեղ է գործի Արքիէսեան կրօնիկը: Բնի հոգաւարնե- րը նախապէս հոգացել են մի պարպիս ծանրա- կշիւ խնդրի մասին, ինչպէս է ընթերցողները: Բնագրութեան կազմելու համար հրաւիրել են մի խումը՝ բնիկ հետաքրքրվող մարդկանց, որոնք սխառնաթիւրաբար դարձված են այդ գործով: Բայց բանը այն է, որ Բագուի հայոց Խաղաղու- ռազմաթիւ բնիկֆիցիաններ ունի, որոնք իրանց բնիկֆիցիան պնդում են, թէ պէտք է իրանք ընտրեն պիէսը: Այդ դիմումը, դժբաղաբար, արված է նրանց: Եւ ի բաց առած մի երկու դէպք, դերասանները, երբ գործը թողնված է իրեն իրանց սեփական ընտրութեամբ, գեղա- րուեստական տեսակետից ոչ թէ միայն թող դը- րութեան են ընտրել, այլ անպարտաւոր նոյն իսկ

կանթի միայն: Այդպէս չէր Կրեմէն գործերի ա- ռիթմով սկսված պատերազմի ժամանակ: Բոլոր դասակարգներն էլ, հարուստ և աղքատ, ինչպէս հաստատում են, իրանք են վրնվել, և ոգևորու- թիւնը այն աստիճան էր, —թէ միայն ճիշդ են ծոն-դեր-ձօցի խօսքերը.—որ սովորած ոչ միայն կարելի չուներ որ և է ստիպողական միջոցի դի- մելու, այլ և կարողացաւ պատերազմի ծախսերի մի մասը գցել մանուսկր մարդկանց վրա, ա- ռանց դժգոհութեան որ և է կողմից: Կասեմ ա- լեկին. օֆիցերները և զինուորները կուտում էին յա- մառութեամբ և նրանից ոչ ոք ուժիկ չէր պա- հանջում՝ ամեն տեսակ դժբախտութիւն անելով հայրենիքի համար: Այս վերաբերմունքը բոլորու- վին տարբերվում է նրանից, որը ցոյց է տալիս բարձրագոյն իշխանութիւնը դէպի իր հպատակ- ները: Նիշը կարելի է մեղադրել յայտնի հաւաք- անցութեան մէջ մամուլը, որը խօսում է իրմ- բական բանասիրութիւնների, բացառիկ դատա- րանների և այն դրամական միջոցների մա- սին, որ ձեռք են առնում կապալածվողների դէմ, որոնցից շատերը խորհրդաւոր կերպով անհետա- ցել են, —պէտք է այնու ամենայնիւ խոստովան- վել, որ այդ մասին տեղեկութիւններ հաղորդող մանուսկր թղթակցութիւնները արժանաւատան:

Չարմանալի այն է, որ չը նայած այդ բոլո- նակալութեան ոչ մի փորձ չէ արվել հաւատա- ցիականների պետի դէմ, ոչ մի զինված և սպառ- նացող զինադրութիւն չէ բարձրանում՝ նրա կամքի դէմ: Ապստամբութիւն կայ միայն երե- տասարդ թիւրքերի ձառերի և գրութեան մէջ,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻՒՐԿԻԱՅԻ ՈՅՃԸ ԵՒ ԹՈՒՆԻԹԻՒՆԸ

I*

Յայտնի թիւրք հայրենասէր Մուրադ բէլը վերջերս հրատարակել է փրանսերէն լեզուով մի բնագիր՝ «Թիւրքիայի սփը և թուրքիւնը» վերնա- գրով: Բարձր Կոյսար ծոն-դեր-ձօցի, որը քաջ տեղեկակ է Արեւելքի վերաբերեալ բոլոր խնդիր- ներին, օգտվել է այդ փախտականի տուած դո- կումենտներից և համեմատելով՝ դրանց Վամբե- րիի գրութեան մէջ գտնված տեղեկութիւնների հետ՝ աշխատել է իր կողմից էլ քննել օսմա- նեան պետութեան խնդիրը:

Ահա այդ նկատաւորութիւններն են, որ կազմում են այս յօդուածի նիւթը, որը այս օրերս հրա- տարակվել է նրա ստորագրութեամբ «Deutsche Rundschau» ամսագրի մէջ: Կրանք մանաւանդ կարեւոր են նրանով, որ պատկանում են մի բարձրաստիճան անձնատիրութեան, որը վաղուց է վեր ընտելացել է Թիւրքիայի հիմնարկութիւն- ներին և շատ սերտ կապեր ունի մասնագէտնե- րի հետ:

Այդ նշանաւոր հեղինակը հանրածանօթ է մի շարք յայտնի գրութեանով, որոնք վերաբերում

*) Մարդասիրութիւն ֆրանսական „Revue des Revues“ ամսագրի գլխավորընդ չհամարում սովորա- յա La force et la faiblesse de la Turquie“ վերնագրով յօդուածը:

(Կը շարունակվի)

Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13